

Navngivning af dyrkede havebrugsplanter

Naming of cultivated horticultural plants

Poul Erik Brander

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
Resumé	516
Summary	516
Indledning	517
Metode for navngivning	517
Nomenklaturregler for vilde planter	517
Nomenklaturregler for dyrkede planter	518
Cultivar	518
Formning af sortsnavne	519
Navngivning i henhold til lovgivning og konventioner	519
Publicering og registrering af sortsnavne	520
Praktisk brug af sortsnavne	520
Samlenavne og kollektivbetegnelser	520
Klon og apomikt	521
Podningskimærer	521
Analyse på de anvendte metoder for navngivning	521
Nyhedsregistrerede sorter	521
Ikke nyhedsregistrerede sorter	522
Grønsager	522
Landskabsplanter	522
Væksthuskulturer	522
Frugt og bær	523
Skovbrugsplanter	523
Sammendrag om den anvendte brug af sortsnavne	523
Forslag til navngivning og benævnelser for havebrugsplanter ud over sortsnavne	523
Benævnelser for vegetativt formerede havebrugsplanter	523
Konklusion for navngivning	525
Vegativt formerede havebrugsplanter	525
Frøformerede landskabsplanter	525
Erkendtlighed	526
Litteratur	526

Resumé

I beretningen er omtalt de mest grundlæggende internationale botaniske nomenklaturregler, der også danner grundlag for den botaniske navngivning af dyrkede planter.

De internationale og danske nomenklaturregler for dyrkede planter gennemgås og vurderes.

Der foretages en analyse af den praktiske brug af navne på dyrkede havebrugsplanter med særlig vægt på de vegetativt formerede og de frøformerede landskabsplanter.

De gældende reglers mulighed for at løse de praktiske problemer med navngivning bliver vurderet.

Konklusionen herpå er, at de givne regler kan løse de fleste praktiske problemer.

Der savnes dog bedre mulighed for navngivning af den specifikke klon, som er selekteret i en kendt sort, eller af den klon, som er rensset for sygdomme.

Der gives nye forslag til løsning af problemet med anvendelse af klonbetegnelse som tillægsnavn, der kan være et registreret varemærke. Klonbetegnelsen angives ved klonkilden.

For de frøformerede landskabsplanter, som ikke opfylder kravene til sortsbetegnelse, men hvor den botaniske artsbetegnelse er for bred til at være tilfredsstillende, foreslås anvendt betegnelsen frøkilde, engelsk seed source, forkortet ss.

Som navn foreslås anvendt den geografiske lokalitetsbetegnelse, eller hvor denne ikke er brugbar, da et navn, der i lighed med sortsnavne er et fantasinavn.

Nøgleord: Havebrugsplanter, nomenklatur, navngivning, klon og frøkilde.

Summary

In this publication the most basic rules of The International Code of Botanical Nomenclature, which are also basic for naming of cultivated plants, are mentioned.

The most important rules for naming cultivated plants are described, mainly from The International Code of Nomenclature for Cultivated Plants. The rules for Plant Breeders Rights are also mentioned.

An analysis is given of the practical use of names for horticultural plants, especially vegetative propagated plants and seed propagated plants for landscaping.

An evaluation is given of the possibility of solving the practical problem of naming the cultivated plants on the basis of the code and the rules.

The conclusion is that the present rules solve most problems in naming horticultural plants.

The main difficulty is the naming of the specific clones which are selected in grown cultivars or, a clone which is free from a certain disease, such as virus.

Suggestions are given on how to solve this problem by use of a clone name applied to the cultivar name.

Also the possibility of using a clone source name, abbreviated cs., from an institution or a firm is suggested to obtain a name or a mark for a defined clone.

This clone source name can be registered as a trade mark.

For the seed produced ornamental plants for landscaping, the word seed source, ss., or the Danish equivalent, frøkilde, is suggested.

The local geographical locality is suggested as a name following the same principles as used for cultivars.

Key words: Horticultural plants, nomenclature, naming, clone and seed source.

Indledning

Hvorfor navngivning af planter?

Hele planteriget omfatter en enorm mangfoldighed af planter.

For at vi kan kommunikere og beskrive planter, er det en nødvendighed, at planterigets mange taxa eller »grupper« gives navne, som vi kan anvende uden større vanskelighed, men lige så vigtigt er det, at disse taxa eller grupper er veldefinerede og klare.

Den mindste enhed er en enkelt plante, et individ, analog med et menneske ud af hele menneskearten.

Et system til navngivning af vilde planter er vedtaget på internationale botaniske kongresser og benævnes International Code of Botanical Nomenclature.

Dette system følges over hele verden.

Det samme system anvendes for vore dyrkede planter.

Derudover, anvendes for snævrere, mere ensartede grupper af planter, yderligere nogle regler for navngivning af vore dyrkede planter benævnt International Code of Nomenclature for Cultivated Plants.

Da navngivningen kan være en særdeles betydningsfuld ting, der kan have både økonomiske og juridiske konsekvenser, burde det faktisk være helt selvfølgeligt, at disse regler følges så vidt som overhovedet muligt.

Især for havebrugsplanter vil der her blive redegjort for nogle af de problemer, der knytter sig til navngivning af dyrkede planter. Endvidere gives forslag til løsning af nogle praktiske problemer.

Metode for navngivning

Nomenklaturregler for vilde planter

I de internationale botaniske nomenklaturregler er nedfældet et system for navngivning af planter.

Her skal blot omtales de mest betydningsfulde begreber, der danner grundlag for navngivningen af de dyrkede havebrugsplanter.

Taxa, ental taxon, er betegnelsen for hvilken som helst systematisk gruppe af planter.

Slægt og *art*. Linné gennemførte det binære system, som stadig anvendes. Hver plante skal

have et navn bestående af to led, et slægtsnavn, som står forrest, og et artsepithet, som står bagest, f.eks.: *Berberis verruculosa* og *Hamamelis japonica*.

Hver slægt kan bestå af en eller mange arter. *Arten* (*sp.*) er den grundlæggende enhed.

Afgrænsningen af slægter og arter er til tider vanskelig, idet det er noget biologisk, vi af praktiske grunde prøver at sætte i bås.

Efterhånden er slægtsafgrænsningen i de fleste tilfælde lagt fast. Krydsninger mellem to slægter er sjældne.

Artsbegrebet er ofte mere flydende, og skarpe afgrænsninger af arter mellem hvilke, der findes mellemformer, lader sig vanskeligt drage. Der findes ingen præcis definition på en art. Normalt vil to arter med forekomst inden for samme geografiske område i naturen ikke krydse og give fertilt afkom.

Almindeligvis er geografisk adskillelse og morfologisk forskellighed tilstrækkelige kriterier for artsopdeling, selv om sammenbringning resulterer i fertilt afkom efter frø.

Variation inden for en art kan være meget bred, f.eks. *Juniperus communis* (enebær), og i nogle tilfælde meget snæver, som f.eks. for *Cotoneaster bullatus* vedkommende, hvilket skyldes apomixis.

Kønnet forplantning hos en art er hyppig, og der opstår derfor hele tiden nye genotyper (individer med ny genetisk sammensætning). En art kan være mere eller mindre ensartet fra generation til generation.

Arten kan underopdeles på forskellige lavere trin. Navnet på det lavere trin end arten er en kombination af navnet på den art, hvortil vedkommende taxon hører og et intraspecifikt epithet.

Underart (*ssp.*) er morfologisk og genetisk forskellig fra hovedarten, f.eks. *Hydrangea anomala ssp. petiolaris*. Underart er ofte karakteriseret ved selvstændig udbredelse og/eller økologi.

Varietet (*var.*) er morfologisk og genetisk forskellig fra hovedarten, der afviger ved få egenskaber fra arten, f.eks. *Ligustrum obtusifolium var. regelianum*, der afviger fra arten ved at have

lavere, mere spredende vækst og mere hårede blade og grene.

Forma (f.) er et taxon, der kun afviger fra arten med få eller en enkelt egenskab, f.eks. *Lonicera involucrata f. serotina*, der betyder sentblomstrende, som navnet henviser til.

Klon er formeret fra et enkelt individ, sædvanligvis ved vegetativ ukønnet forplantning (podning, deling, stikning osv.), således at der findes flere genetisk ens individer.

Artshybrid er betegnelsen for alle de planter, der opstår ved ægte krydsning mellem to individer, som tilhører forskellige arter, herunder også de individer, der fremkommer af eventuelt spiredygtigt frø fra en ikke udspaltende krydsning, f.eks. *Forsythia suspensa* × *Forsythia viridissima* = *F.* × *intermedia*.

Slægtshybrid er en krydsning mellem to individer fra forskellige slægter, f.eks. × *Phyllothamnus erectus* (*Phyllodoce empetriformis* × *Rhodothamnus chamaecistus*). En slægtshybrid sætter normalt ikke spiredygtigt frø, ofte end ikke frugt, sjældent ikke engang blomst, f.eks. × *Mahoberberis*.

Synonym og *homonym*. Når en plante har to til flere navne, betegnes det/de ugyldige som synonyme. *Abies alba* Miller 1759, har også 17 andre navne bl.a. *Abies nobilis* Dietrich 1823 (ikke *Dougl. ex. D. Don*), som altså er synonym til *A. alba*, og samtidig af *Dougl. ex. D. Don* anvendt for en anden art, nemlig *Abies procera* Rehd. Når samme navn bruges for to forskellige planter inden for samme slægt, benævnes det homonymer. F.eks. er navnet *Cotoneaster acutifolius* anvendt af Turczaninow 1832 for en art. Samme navn blev imidlertid anvendt af Lindley (1832) for en anden art. Lindley's art blev i 1854 beskrevet som *Cotoneaster lucidus* af Schlechtendal.

Autor er den person, som har navngivet og beskrevet en taxon. Af ovennævnte eksempler ses, at det ofte er nødvendigt at tilføje forfatterens navn til artsnavnet samt årstal for beskrivelsen, for at kunne forstå, hvilken art, der er tale om.

Gyldighed og prioritet. Det navn, som først har fået en gyldig beskrivelse, har første prioritet og er det gældende.

En forudsætning for gyldighed er, at navnet skal være ledsaget af en beskrivelse på latin af den pågældende taxon med angivelse af rang. Beskrivelsen skal være effektivt publiceret i skrifter, som er mangelfoldiggjorte og tilgængelige for offentligheden.

Beskrivelsen skal også henføres til et bestemt individ, som er typen for den pågældende taxon og skal opbevares som herbarieeksemplar eller lignende.

Med hensyn til prioritet findes indskrænkninger for rang højere end arten, i praksis har det især betydning for slægten, idet visse navne er fastlagt af internationale botaniske kongresser (*nomina conservanda*), – f.eks. *Mahonia* og *Physocarpus*.

Nomenklaturregler for dyrkede planter

Regler for navngivning af dyrkede planter, er især baseret på internationale nomenklaturregler for dyrkede planter.

Reglerne er udarbejdet af en kommission, der er nedsat af en række internationale organisationer, og bliver bl.a. behandlet på internationale havebrugskongresser.

I de følgende afsnit omtales de mest betydningsfulde dele fra de internationale nomenklaturregler for dyrkede planter.

Cultivar

Cultivar (cv.) svarende til den danske betegnelse sort er den grundlæggende betegnelse i reglerne.

Denne betegnelse anvendes for de planter, som er udvalgt til dyrkningsmæssige formål, enten fra en art, underart, varietet eller fra en hybrid. Sorterne er fremkommet ved selektion og forædling.

Sorten skal være så ensartet (homogen) i sine egenskaber, at den er genkendelig, også efter formering.

En sort kan være følgende genetiske grupper:
1) En klon eller en blanding af flere nærstående kloner.

En klon er en gruppe genetisk ensartede planter, der er fremkommet og opretholdes ved ukønnet formering (vegetativ formering), f.eks. deling, stikning, podning (f.eks. æble 'Gråsten'), eller kønnet formering (frøformer) efter obligat

apomixis (f.eks. *Rubus nitidoides* 'Merton Early').

2) En eller flere rene linier af normalt selvfructifere individer eller indavlede linier efter normalt krydsbestøvende individer.

3) En bestand bestående af krydspollinerede individer, som kan være genetisk forskellige, men besidder en eller flere karakterer, ved hvilke sorten kan adskilles fra andre sorter, f.eks. *Phlox drummondii* 'Sternenzauber', som består af en blanding i flere farver, men alle med en stjerneagtig form på kronen.

4) En gruppe af individer, som er konstrueret hver gang ved krydsning, F₁ hybrider.

Der findes ingen internationale love, der kan forcere anvendelsen af reglerne ved navngivning af dyrkede planter, men en række internationale organisationer har accepteret grundlaget i nomenklaturreglerne.

Det anbefales, at navngivning af alle dyrkede planter følger disse regler, så nært som muligt, sådan at ensartet navngivning opnås. I flere lande findes nationale love og forordninger, som er udformet på basis af de internationale nomenklaturregler.

Formning af sortsnavne

Sorter, der er navngivet efter 1. januar 1959, skal som hovedregel have et fantasinavn, som gerne må være et personnavn.

Navnet skal være et fantasinavn og tydeligt forskelligt fra det botaniske navn i latinsk form, og skrives på et moderne sprog.

Navnene må bestå af et, to eller maksimalt tre ord.

Sorter navngivet før 1. januar 1959 kan som hovedregel beholde det navn, som er anvendt hidtil.

Det frarådes i reglerne at anvende navne,

- 1) som er overdrevende i beskrivelse eller angiver en værdi (f.eks. 'Tidligst af alle'),
- 2) som er meget lange (f.eks. 'Diplomgartenbauinspektor'),
- 3) som begynder med forkortelser (f.eks. ikke 'Mt. Everest; men 'Mount Everest'),
- 4) som kun indeholder forkortelser og eller numre (f.eks. POJ. 2878),

5) som er dele af adresser,

6) navne indeholdende ord som hybrid og krydsning.

For at undgå misforståelser om sorterens oprindelse frarådes endvidere at bruge geografiske navne eller adresser.

Det foretrækkes at anvende navne i det oprindeligt angivne sprog. Det kan oversættes til et andet sprog, men det må da betragtes som det oprindelige navn i en anden form, som f.eks. er 'Amonogawa' en sort af *Prunus serrulata*, der er oversat fra japansk skrifttype til den romerske.

Sortsnavnet skrives med stort begyndelsesbogstav, og med angivelse af et *cv.* foran, f.eks. *cv. Peace* eller i enkelte anførselstegn 'Peace', det sidste tilrådes til dansk brug og er almindeligt indarbejdet. Sortsnavnet skrives med ordinær skrift i trykte publikationer.

Dyrkede planter er især navngivet på 3 niveauer: slægt – art – sort (f.eks. *Hedera helix* 'Pittsburgh') eller slægt – hybrid – sort (f.eks. *Hamelis* × *intermedia* 'Nina').

Sortsnavnet anføres i tilknytning til art eller hybrid, som ovenfor anført, men kan også tilknyttes

- 1) alene slægtsnavnet (f.eks. *Cotoneaster* 'Skogholm'), som f.eks. hvor der ikke findes et arts-hybridnavn,
- 2) stå alene (f.eks. 'Peace'),
- 3) det danske navn (f.eks. æble 'Gråsten').

Navngivning i henhold til lovgivning og konventioner

I 1961 blev der i Paris vedtaget en international konvention om beskyttelse af plantenyheder.

De lande som har tilsluttet sig konventionen, samarbejder gennem organisationen UPOV, som er den internationale union for beskyttelse af plantenyheder.

En af forudsætningerne for, at en sådan beskyttelsesordning kan fungere er en korrekt navngivning af sorterne, og derfor indeholder konventionen ret detaljerede regler herom.

Disse regler er i vid udstrækning baseret på de internationale nomenklaturregler for dyrkede planter.

I tilknytning til denne konvention har en række lande vedtaget love til beskyttelse af plantenyheder. I Danmark »Lov om beskyttelse af forædlerrettigheder for planter« vedtaget første gang i 1962.

For at en plantenyhed kan nyhedsregistreres, skal den have gennemgået en nyhedsafprøvning, og resultatet heraf forelægges Plantenyhedsnævnet, der tager endelig stilling til, hvorvidt der er tale om en nyhed.

Navngivning af planter, der skal nyhedsregistreres, sker i henhold til »Bekendtgørelse om navngivning af plantenyheder« af 5. august 1970, og cirkulære af samme dato.

Også denne bekendtgørelse er i stor udstrækning baseret på den internationale kode for navngivning af dyrkede planter.

Ved bekendtgørelsen om navngivning af plantenyheder er nedsat et navneudvalg, der skal godkende forslag til navne for sorter, der ønskes nyhedsregistreret.

Navneudvalget har som baggrund for sine afgørelser bekendtgørelsen og cirkulæret samt UPOV's regler.

UPOV's regler er nedfældet i konventionens artikel 13, og i »Guidelines for Variety Denominations« af 1973.

Publicering og registrering af sortsnavne

Ifølge de internationale nomenklaturregler for dyrkede planter anses et sortsnavn som gyldigt, når det er i overensstemmelse med de internationale regler.

Det gyldige navn for en sort, er det tidligst gyldigt publicerede.

For at være gyldigt skal navnet være publiceret sammen med en beskrivelse, der kendetegner sorten, og publikationen skal være alment tilgængelig.

Publiceringen af navnet skal ske ved trykning eller tilsvarende metode.

Håndskrevne papirer, der er mangfoldiggjort, er ikke gyldige.

Registreringen af et sortsnavn i henhold til nomenklaturreglerne består i, at et navn accepteres af en registreringsautoritet og optages i et register.

Registreringsautoriteten kan være såvel national som international.

Navne, der anvendes i Danmark på sorter, der skal nyhedsregistreres, skal forinden være godkendt af Landbrugsministeriets navneudvalg.

Navnet offentliggøres i »Meddelelser fra Sortsafprøvningen«. Offentliggørelsen af sortsbeskrivelsen påhviler ejeren af sorten.

Det registrerede navn må ikke benyttes til andre beskyttede plantenyheder eller for andre sorter i det hele taget af samme varietet eller beslægtet art.

Det registrerede navn skal benyttes som genetisk benævnelse for plantenyheden i alle forhold.

Praktisk brug af sortsnavne

Ifølge nomenklaturreglerne for dyrkede planter, anbefales det at anvende et nyt sortsnavn, så snart en selektion fra en eksisterende sort viser forskelle, der adskiller den fra modersorten eller fra andre sorter.

Den praktiske brug af benævnelsen strain, svarende til stamme, for en selektion i en sort er ikke medtaget i reglerne.

Det anbefales i reglerens artikel 12, at en sådan selekteret form får et nyt sortsnavn, såfremt den viser forskelle, der gør den værdig som selvstændig sort.

Såfremt en ny sort er selekteret fra en eksisterende sort, eller kommer fra en mutation i en sort, og stadig har mange lighedspunkter med modersorten, anbefaler reglerne at bruge navne, der viser relationen. Som eksempel kan nævnes 'Crimson Bramley', der er en knopmutation af 'Bramley's Seedling'.

Den nye sort skal være skelnelig ved morfologiske kendetegn fra den eksisterende sort.

Denne anbefaling indgår ikke i den danske bekendtgørelse for navngivning af sorter, der skal nyhedsregistreres og/eller optages på officiel sortsliste, men vil i mange tilfælde være en praktisk foranstaltning for vegetativt formerede planter, og bruges bl.a. for *Chrysanthemum* sorter, der nyhedsregistreres.

Samlename og kollektivbetegnelser

Hybrider, der er fremkommet ved dyrkning, be-

nævnes som naturforekommende hybrider og følger de botaniske nomenklaturregler, med angivelse af et hybridnavn i latinsk form, f.eks. *Camellia* × *williamsii* er en hybrid mellem de to arter *C. japonica* og *C. saluenensis*.

En bestemt cultivar udvalgt fra denne hybrid benævnes da *C. × williamsii* 'Donation' eller blot 'Donation'.

Såfremt flere slægter indgår i en større hybridgruppe, benævnes de med en fælles betegnelse, f.eks. × *Potinara*, der omfatter alle hybrider af kombinationerne *Brassavola* × *Cattleya* × *Laelia*.

Brug af samlenavne eller kollektivbetegnelser på et moderne sprog anbefales for artshybrider, slægtshybrider eller hybrider sammensat af flere arter. Det gælder ord som hybrid, krydsning og grex (forkortet g.) og lignende, der henviser til en samlet enhed, eksempel: *Lilium* Bellingham hybrid dækker hybrider mellem *Lilium humboldtii* og *L. pardalinum*.

Samlenavnet skal normalt angives i parentes, såfremt det følges af et sortsnavn. Eksempler: *Lilium* (Bellingham hybrid) 'Shuksan', *Rosa* (Thehybrid) 'Richmond' og *Cattleya* (*Fabia* g.) 'Princess of Wales'.

Parentesen kan udelukkes, f.eks. *Cattleya fabia* g. 'Princess of Wales'.

Såfremt en art, hybrid eller hybridgruppe indeholder mange sorter, som er nærstående, kan disse anføres med en gruppebetegnelse.

Denne betegnelse er en essentiel del af det fulde sortsnavn. Eksempler: *Rhododendron cinnabarinum* Blandfordiflorum group. *Phaseolus vulgaris* (Dwarf French bean group) 'Masterpiece'. Grønkål (lav kruset) 'Grena'.

I mere komplekse afgrøder, f.eks. æbler, er anvendt flere kategoribetegnelser, men disse er ikke omfattet af nomenklaturreglerne.

Tidligere udgaver af nomenklaturregler, bl.a. 1953 og 1961, artikel 14, og *Langes* oversættelse (1954) inkluderer betegnelsen *convariety* (forkortet *conv.*), men denne betegnelse er ikke med i 1980-udgaven af reglerne. Betegnelsen *conv.* bruges dog stadig i praksis for en gruppe af sorter, der er i besiddelse af fælles træk af betydning for dyrkere, af f.eks. grønsager. Eksempel: *Cucur-*

bita pepo *conv. citrullina* omfatter flere sorter som 'Dahlemer' og 'Long Cream'. Et andet eksempel er kaktusgruppen inden for georginer.

Klon og apomikt

I de tidligere udgaver af nomenklaturreglerne var også flere andre benævnelser omfattet af reglerne og omtalt af *Lange* (1954). Det gælder betegnelser som klon (forkortet *cl.*) og apomikt (forkortet *ap.*).

Podningskilmærer

Benævnelsen for en taxon, der er opstået som podningskilmære, betegnes med et (plus) tegn +, som f.eks. *Cytisus purpureus* + *Laburnum anagyroides*, eller da denne har fået et nyt selvstændigt navn, som + *Laburnocytisus adami*.

Analyse på de anvendte metoder for navngivning

I hvor stor udstrækning følges så de ovenfor anførte regler?

Dette varierer stærkt fra et erhvervsområde til et andet, og også fra land til land.

Nyhedsregistrerede sorter

Ser vi først på de planter, der nyhedsregistreres, kræves de danske regler overholdt, men der er gjort flere forsøg på at undgå og/eller modificere reglerne. Der er en lang række forskellige årsager hertil, og det vil føre for vidt at komme ind på dem alle her.

En af de almindeligste grunde til klage er, at det registrerede navn, som skal være i overensstemmelse med navnereglerne, ofte anses for at være et dårligt salgsnavn, f.eks. på grund af krav om samme sortsnavn i alle lande, og et godt salgsnavn i Italien, behøver ikke at være godt i Danmark.

Det sker hyppigt, at f.eks. rosensorter får yderligere et navn, og at dette da registreres som et varemærke. Ofte sælges planterne derefter fejlagtigt blot under dette varemærke, skønt reglerne siger, at planterne skal sælges under det nyhedsregistrerede navn.

Som eksempel kan nævnes, at rosensorten

'Merko' ofte er solgt blot under navnet Mercedes, der er et registreret varemærke.

'Merko' er sortsnavnet, og skal anføres som sådan. Varemærket Mercedes anføres bagved som 'Merko' Mercedes® (registreret varemærke).

Inden for mange andre afgrøder, som f.eks. grønsager og frugttræer og i landbruget anvendes det registrerede navn imidlertid i overensstemmelse med reglerne.

Ikke nyhedsregistrerede sorter

Grønsager

De fleste grønsager er frøformerede, og forædlingsniveauet er som helhed højt, og sortsangivelser er almindeligt anvendt. Derudover har tidligere været anvendt stammebetegnelse, som angivet i Meddelelse nr. 149 (1929), Nantes, Nordre Munkegård II, hvor Nantes er det brede, nemlig sorten, og hvor Nordre Munkegård II er det snævrere, det mere konkrete, der hyppigt er benævnt som stamme, og hvor betegnelsen henviser til ejeren af stammen.

Denne problemstilling er tidligere indgående behandlet af *Wanscher* (1971 og 1976). Nu anvendes imidlertid også for grønsager normalt korte sortsnavne, men derudover anvendes stadig sortsgrupper eller paraplysorter. F.eks. gulerod Nantes omfatter en række sorter, som 'Landa' og 'Liva', og Nantes er da en gruppebetegnelse svarende til, hvad der tidligere er nævnt, og gruppebetegnelsen ville kunne anføres i parentes, men det bruges normalt ikke.

Desuden anvendes en tillægsbetegnelse, et ejernavn, f.eks. gulerod Nantes 'Landa' Hundrup. Dertil kan føjes en klassificering som en anerkendelse, for udført værdiafprøvning ved Statens Planteavlsvforsøg. Anerkendelsen beror på en godkendelse og betegnes med S og et årstal for anerkendelsen.

Landskabsplanter

Dette omfatter dels de vedplanter (træer og buske) og urter (stauder, udplantningsplanter m.m.), som anvendes i haver, anlæg, ved veje, i læplantninger, klitter og lignende steder, til bestemte funktioner, som karakterplanter, lægiving, eller ved deres rekreative værdi.

Det er en meget omfattende gruppe af planter med repræsentanter fra mange forskellige slægter.

Nogle af disse planter formeres vegetativt, (stiklinger, aflægning m.m.) andre generativt (ved frø).

Sorter med dertil hørende sortsnavne er almindelige, og efterhånden finder nomenklaturreglerne meget udbredt anvendelse i planteskolerne.

Der dyrkes dog også mange planter under blot den botaniske betegnelse, selv om det, der dyrkes, aldrig er hele arten som sådan, men blot et udsnit af artens variation, som kan være så lille i sit udsnit, at det er en enkelt plante, der formeres vegetativt og da er en klon.

Det udsnit, der dyrkes, er ofte en klon, selv om den dyrkes under artsbetegnelse. I andre tilfælde er det frøformerede populationer, der dyrkes under artsnavnet.

Oftentimes er det sådan, at der dyrkes forskellige kloner og populationer under samme artsnavn, eller forskellige kloner under samme sortsnavn.

Det er et forhold, der giver problemer ved dyrkning, handel og brug af planterne, idet der ikke kan opsamles viden og erfaringer, når det er genetisk vidt forskellige planter, der dyrkes under samme navn. Det gælder bl.a. så betydningsfulde egenskaber som sygdomsmotagelighed og hårdførhed. Disse problemer er nærmere beskrevet af *Brander* (1971 og 1972).

Væksthuskulturer

For potteplanter gælder samme problemer som for landskabsplanter, og måske er en god navngivning med sortsnavn endnu sjældnere her.

Mange dyrkede potteplanter er vegetativt formerede og er således kloner, det kan være en enkelt – eller flere kloner i blanding. Alligevel anvendes hyppigt kun et artsnavn for det dyrkede plantemateriale (*Moes*, 1975 og *Christensen*, 1977).

Også mange sorter består af kloner med helt forskellige egenskaber f.eks. *Hedera helix* 'Pittsburgh', og derfor er der selekteret flere kloner af sorten, som derfor har fået nye sortsnavne. Problemerne med væksthuskulturer er nærmere beskrevet af *Bech* (1982).

Hos afskæringskulturer findes hyppigere afgrænsede, navngivne sorter.

Frugt og Bær

Angivelse af sortsnavne er almindeligt anvendt, især for betydningsfulde afgrøder som æbler og blommer, medens andre afgrøder, som surkirsebær har været meget ufuldstændigt navngivet.

Således dækker navnet 'Stevnsbær' over flere forskellige kloner (Christensen, 1976).

Skovbrugsplanter

Dyrkede skovbrugsplanter betegnes ligesom havebrugsplanter, hyppigt kun med den botaniske betegnelse, enten med det latinske eller det danske navn.

Til at betegne det snævrere, mere ensartede plantemateriale, som dyrkes, anvendes hyppigt betegnelserne oprindelse (origin) og herkomst (proveniens). Oprindelse defineres som den lokalitet, hvorpå en naturligt forekommende bevoksning findes eller det sted, hvorfra formeringsmaterialet til en indført bevoksning oprindeligt stammer. Herkomst defineres som det voksested, hvor en bevoksning findes, uanset om den er naturligt forekommende eller indført (Barner, 1981).

Disse betegnelser knytter sig især til de frøformerede planter, som er de almindeligst anvendte inden for skovbruget.

Oprindelse svarer stort set til det botaniske begreb økotype, og henviser til den naturlokalitet, eller det større område, hvor frøet er høstet. Herkomsten henviser alene til frøhøstlokaliteten.

Lokaliteten kan være geografisk snæver. F.eks. er herkomst Vejle Nørreskov for *Fagus sylvatica*, en lille lokalitet, medens herkomst Washington for *Picea sitchensis* og herkomst Agderkysten for *Quercus petraea* er meget store geografiske områder, og der er derfor også ret stor variation i materialet.

Bevoksninger benævnes normalt med herkomstbetegnelser fra skovdistrikt, skov og afdelingsnummer, f.eks. *Fagus sylvatica*, proveniens Tolne skov, afd. 2-7.

Kåringer registreres fortløbende med et F og et løbenummer, der tilføjes proveniensbetegnelsen.

Frøplantager betegnes efter samme system, dog sådan at bevoksningen bevarer den oprindelige betegnelse med en tilføjet betegnelse, f.eks. 2. generation.

Frøplantager betegnes normalt fra anlægsfasen ved et løbenummer.

Ved kåring af frøplantager tilføjes et FP foran nummeret.

En herkomst er hyppigt så varierende i sine egenskaber, at sortsbetegnelsen ikke med rette kan anvendes.

Sammendrag om den anvendte brug af sortsnavne

Ud fra den angivne analyse af den praktiske brug af navne, må det desværre konstateres, at de i øvrigt udmærkede regler sjældent følges helt. Det ville være en stor fordel, om reglerne blev anvendt noget hyppigere.

Dette gælder især for området landskabsplanter, væksthuskulturer og i nogen grad for frugt og bær.

Endvidere må konstateres, at de eksisterende regler ikke klarer alle praktiske problemer med navngivning af dyrkede planter.

En bedre forståelse og brug af navne ville være en fordel for såvel producent som forbruger af planter.

I 1980 er der på initiativ af Statens Plantetilsyn i samarbejde med organisationer og institutioner udarbejdet navneliste over alle de planter, som dyrkes og sælges, og som er under tvungen sundhedskontrol.

Denne navneliste kan forhåbentlig danne grundlag for forbedring af den almindelige tilstand på navngivningsområdet. Landbrugsministeriets artsnavneudvalg skal fremover ajourføre navnelisten for de botaniske navnes vedkommende.

Forslag til navngivning og benævnelser for havebrugsplanter ud over sortsnavne

Benævnelser for vegetativt formerede havebrugsplanter

Kan de eksisterende regler da altid opfylde de rent praktiske behov for navngivning og benævnelse for havebrugsplanter? For vegetativt formerede landskabsplanter, frugt og bær og vækst-

huskulturer er det ikke altid tilstrækkeligt med et sortsnavn.

Som det eksempelvis er anført i analysen af de anvendte navnesystemer findes ofte flere kloner under samme sortsnavn, endda kloner med ret forskellige egenskaber. Det kan absolut være ønskeligt at få selekteret blot en enkelt defineret klon som basis for en produktion, for at opnå et godt resultat for såvel producent som forbruger.

I forsøget med *Ribes sanguineum* (Brander, 1981) var det ikke muligt at identificere de enkelte afprøvede kloner, og der valgtes derfor et nyt sortsnavn, 'Koja', for den selekterede og definerede klon, som var tydeligt forskellig fra de andre kloner.

Såfremt den selekterede klon har tydelige lighedspunkter med den sort, hvorfra den er selekteret, må det anbefales at anvende et navn, som indicerer dette, således som nomenklaturreglerne angiver, f.eks. 'James Grieve Lired' – for en selekteret klon af 'James Grieve'.

Såfremt der udvælges flere kloner fra en sort, som ikke kan skelnes morfologisk fra sorten, men som ønskes holdt adskilt fra modersorten, f.eks. på grund af merudbytte, kvalitet eller lignende, foreslås anvendt en klonbetegnelse forkortet kl. eller engelsk cl. som tilføjelse til sortsnavnet.

Som eksempel 'Stevnsbær' kl. Viki for en klon udvalgt i kirsebærsorten 'Stevnsbær'. Det foreslås altså at genindføre benævnelsen klon, som var medtaget i tidligere udgave af nomenklaturreglerne.

Ved forsøg med *Pyracantha* (Brander, 1977) blev navnet 'Orange Glow' bibeholdt for den selekterede og distribuerede klon, idet denne havde så mange fælles egenskaber med andre dyrkede 'Orange Glow' kloner, at et nyt sortsnavn kunne være upraktisk, men bibeholdelse af navnet har andre uheldige virkninger, idet det bevirker, at det er svært at vide, hvornår der er tale om netop den bestemte, afprøvede og virus-testede klon.

En mulighed kunne være at tilføje en klonkldebetegnelse (forkortet kk.), f.eks. 'Orange Glow' kk. Dafo (for Dansk Forskning) for netop den selekterede klon. Det svarer til, hvad man gør i grønsager, hvor ejernavnet anføres efter sortsnavnet.

En sådan klonkldebetegnelse må anses for en god løsning for en selekteret klon, der ikke umiddelbart kan skelnes fra andre kloner af sorten, men som ønskes holdt adskilt alligevel, og da defineret ved sin oprindelse, nemlig klonkilden.

Hvilken udformning, klonkldebetegnelsen skal have, vil afhænge af formålet og af, hvor sorten/klonen skal afsættes.

En klonkldebetegnelse, som kun består af numre, symboler eller lignende, kan være udmærket så længe, den kun skal bruges af faggrupper, men den vil være svær at kommunikere ud til de mange forbrugere (som f.eks. haveejere). Hertil vil en mere fængende og mundret klonkldebetegnelse være at foretrække.

Klonkldebetegnelsen kan være den samme for alle eller for mange sorter fra en institution eller fra et firma.

Den eksakte klon benævnes da ved sin kilde, hvorfra materialet har sin oprindelse. For Statens Planteavlsvforsøg vil kilden være den kerneplante, som er selekteret i forsøg, og som opbevares som basis for distribution af plantematerialet. Dette materiale betegnes som et DG, som betyder defineret genetisk ved sine egenskaber.

Et mærke som klonkldebetegnelse ville også kunne anvendes på den ønskede klon, der udvælges efter rensning og testning for sygdomme, f.eks. virus ved varmeterapi og lignende metoder. Dette materiale betegnes som DP, dvs. definerede patogener.

Klonkldebetegnelsen Dafo kan f.eks. således anvendes på alle planter: *Pyracantha* 'Orange Glow' kk. Dafo, æble 'Golden Delicious' kk. Dafo, *Hedera helix* 'Mapple Queen' kk. Dafo.

En klonkldebetegnelse omfattende alle havebrugsplanter fra Statens Planteavlsvforsøg ville være ønskelig, gerne udformet sådan, at den er mundret. En sådan betegnelse burde registreres på en eller anden måde.

Mærket ville kunne tilknyttes alle kloner og sorter, der distribueres fra Havebrugscentret, men ville især være værdifuldt for de kloner, som ikke får et nyt sortsnavn.

Kun det plantemateriale, der er produceret på basis af eliteplanter distribueret fra Statens Planteavlsvforsøg, bør kunne betegnes med mærket.

Andre institutioner og firmaer må på tilsvaren-

de vis have de samme muligheder, for at anvende klonkildebetegnelser for et defineret, udvalgt plantemateriale, som er så nærstående til eksisterende sorter, at det ikke kan betragtes som en ny selvstændig sort, men alligevel ønskes holdt adskilt.

Et sådant klonkildemateriale må i lovgivningsmæssig henseende, herunder for nyhedsregistrerede sorter, betragtes som den sort, hvor materialet er udvalgt fra.

For firmaer må der være mulighed for at få klonkildebenaevnelse registreret som et varemærke for firmaet. Benævnelsen må være angivet med et ®, der betyder registreret varemærke, og må ikke fremhæves, så den er tydeligere end sortsnavnet.

Konklusion for navngivning

Vegetativt formerede havebrugsplanter

1. Såfremt der udvælges en klon, som er tydeligt forskellig fra allerede navngivne sorter, gives den et helt nyt sortsnavn.
2. I de tilfælde, hvor der sker en selektion af kloner, inden for kendte etablerede sorter, og hvor de selekterede kloner kun afviger med en enkelt egenskab, anbefales det at anvende en tilføjelse til det eksisterende sortsnavn, hvorved relationen til den kendte sort pointeres. En selektion i æble 'Spartan' kunne således benævnes 'Spartan Igol'.
3. Kloner der selekteres fra en eksisterende sort, som ikke kan skelnes ved morfologiske kendetegn, men f.eks. har interesse på grund af merudbytte eller kvalitet, navngives med en klonbetegnelse, forkortet kl. (eller cl.), f.eks. 'Stevnsbær' kl. Viki.
4. En yderligere mulighed for at benævne et vegetativt formeret materiale er anvendelse af en benævnelse, der henviser til materialets oprindelse, altså en klonkildebenaevnelse, forkortet kk.

Som eksempel kan den fra Statens Planteavlsvforsøg distribuerede klon benævnes 'Orange Glow' kk. Dafo, hvorved der er mulighed for at skelne den udsendte klon fra andre dyrkede kloner af sorten. Det foreslås, at alle planter, der distribueres fra Havebrugs-

centret, tilføjes en sådan klonkildebetegnelse. På tilsvarende vis kan andre firmaer, producenter og institutioner anvende en klonkildebetegnelse for den enkeltes definerede materiale af en bestemt sort.

Frøformerede landskabsplanter

Som nævnt i afsnittet landskabsplanter, dyrkes hyppigt forskellige populationer og økotypen under det botaniske artsnavn alene, hvilket ikke er tilstrækkeligt, da disse kan have vidt forskellige dyrkningsegenskaber.

Der er hyppigt behov for en formidling af viden om det dyrkede udsnit af arten.

Den benævnelsesform, som anvendes af skovbruget, er ikke altid helt tilfredsstillende for landskabsplanter, idet de lange benævnelser med forkortelser er besværlige at formidle ud til en stor forbrugergruppe, som det er nødvendigt ved landskabsplanter.

Frøkildeudvalget er et udvalg, som er sammensat af repræsentanter for organisationer og institutioner, der er interesseret i at tilvejebringe et godt, frøformeret plantemateriale. Dette udvalg har besluttet at bruge benævnelsen frøkilde, forkortet fk. (engelsk seed source, forkortet ss.) for de frøformerede udsnit af en art, som ikke er så ensartede, at betegnelsen sort med rimelighed kan anvendes, fordi sortskriteriet ikke er opfyldt.

Frøkilden kan være en naturligt forekommende bevoksning og svarer da til skovbrugets herkomst, og benævnes om muligt ved navnet på den geografiske lokalitet, hvor den forekommer, f.eks. *Hippophae rhamnoides*, fk. Aggertangen, (eller ss. Aggertangen).

Såfremt der med henblik på frøavl foretages en plantning baseret på selekteret materiale (f.eks. baseret på få definerede kloner med oprindelse i Aggertangen), betragtes denne som en anden frøkilde, der bør have eget navn, idet materialet ofte vil være forskelligt fra det oprindelige, f.eks. en anden variationsbredde.

Til disse frøkilder foreslås anvendt navne, der svarer til sortsnavne, og efter samme navngivningsregler. *Rosa carolina* fk. Inda, er en frøkilde, hvorpå der avles frø, og som er selekteret i materiale, der er høstet i Nova Scotia.

Til frøkindenavnet kan, ligesom for kloner, knyttes en tillægsbetegnelse, et mærke for det firma eller institution, som har selekteret og defineret materialet, f.eks. *Rosa carolina* fk. Inda Dafo, hvor Inda angiver den genetiske betegnelse og Dafo oprindelsen, f.eks. fra Statens Planteavlsvforsøg.

En frøkilde, som er baseret på definerede kloner, vil da altid have et fantasinavn, der er det samme, selv om frøet er høstet i forskellige frøplantager.

Disse frøkilder skal beskrives og navngives i overensstemmelse med nomenklaturreglerne for dyrkede planter.

Erkendtlighed

En beretning som foreliggende, med gennemgang af de mest betydningsfulde regler for navngivning, en analyse af den praktiske brug af navne og forslag til en forbedret navngivning for dyrkede havebrugsplanter, kunne ikke være fremkommet uden et betydeligt bidrag fra andre.

Mange personer har ydet et bidrag gennem diskussioner og ved forslag til forbedringer.

Mange har også ydet et bidrag ved gennemgang af manuskriptet og er fremkommet med deres specielle viden og forslag til udvidelse, forbedringer og rettelser.

Der skal derfor rettes en tak til disse personer, hvoraf bør nævnes: *H. Barner, Jørgen Vittrup Christensen, Ole Voigt Christensen, Flemming Espenhain, Mogens Hansen, Lars Hendriksen, Poul Jacobsen, Johannes Jensen, Jørgen Jensen, Jørgen Mosegaard, Olaf Olsen, Knud Rahn, Halvor Skov, Arne Thomsen og Søren Ødum.*

En særlig velfortjent tak skal lyde til *Johan Lange.*

Litteratur

- Anonym* (1929): Forsøg med stammer af Nantes karotter, 1926–27. Statens Planteavlsvforsøg, Meddelelse nr. 149.
- Anonym* (1971): Afprøvning af *Ligustrum vulgare* L. 'Atrovirens' typer. Statens Planteavlsvforsøg, Meddelelse nr. 1000.
- Barner, H.* (1974): Klassificering af frøkilder. Dansk Skovforenings Tidsskrift 59, 3–37.
- Bech, Anne-Mette* (1982): Udvalgelse af gode moderplanter. Gartner Tidende 98, 84–85.

- Brander, P. E.* (1975): *Pyracantha coccinea* Roem. 'Beral' og 'Lani'. Statens Planteavlsvforsøg, Meddelelse nr. 1218.
- Brander, P. E.* (1977): *Pyracantha* 'Orange Glow' og 'Golden Charming'. Statens Planteavlsvforsøg, Meddelelse nr. 1376.
- Brander, P. E.* (1980): Gode *Forsythia* til haver og anlæg. Statens Planteavlsvforsøg, Meddelelse nr. 1547.
- Brander, P. E.* (1981): Beskrivelse af selekterede kloner af buske til anlæg, læ og haver. Statens Planteavlsvforsøg, Beretning nr. S 1571.
- Brander, P. E.* (1982): Investigation concerning clone selection of trees and shrubs used for ornamental and landscaping purposes. Tidsskr. Planteavl 86, 241–254.
- Christensen, J. Vittrup* (1976): Beskrivelse af surkirsebærsorten 'Stevnsbær'. Tidsskr. Planteavl 80, 911–914.
- Christensen, O. Voigt* (1977): Registrerede produktionstider og arealforbrug hos *Hibiscus rosa-sinensis*. Statens Planteavlsvforsøg, Meddelelse nr. 1339.
- Hansen, Kjeld* (1981): Dansk Feltflora. Nordisk Forlag, København, 35–37.
- International Code of Botanical Nomenclature.* Sidste udgave 1978 publiceret af Bohn Scheltema Holkema, Utrecht, for International Association for Plant Taxonomy.
- International Code of Nomenclature for Cultivated Plants.* Formulert og vedtaget af the International Commission for the Nomenclature of cultivated Plants of the International Union of Biological Science. Utrecht, 1953, 1958, 1961, 1969 og 1980.
- Landbrugsministeriets bekendtgørelse nr. 172 af 17. maj 1968* af lov om beskyttelse af forædderrettigheder for planter (med senere ændringer).
- Landbrugsministeriets bekendtgørelse nr. 364 af 5. august 1970.* Bekendtgørelse om navngivning af plantenyheder.
- Landbrugsministeriets bekendtgørelse nr. 36 af 23. januar 1974* om afprøvning og optagelse af sorter af kulturplanter på sortliste. Landbrugsministeriets Cirkulære.
- Lange, J.* (1954): Internationale nomenklaturregler for dyrkede planter. Horticultura 8, 149–165.
- Moes, Erik* (1975): Temperatur til kongevin. (*Rhoicissus rhomboidea*). Statens Planteavlsvforsøg, Meddelelse nr. 1242.
- UPOV/C(VII)/22* (1973): Guidelines for Variety Denominations as adopted by the Council of UPOV on October 12, 1973.
- Wanscher, Johan Henrik* (1971): Philosophical considerations on the abstract and concrete in nomenclature conceptions. København.
- Wanscher, Johan Henrik* (1976): Cultivar, an ambiguous term. Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole. Årsskr. 1976, 65–77.